

A3. MARC CONCEPTUAL DE L'ÚS PÚBLIC

1.	MARC CONCEPTUAL DE L'ÚS PÚBLIC.....	1
1.1	L'ús públic als espais naturals protegits.....	2
1.2	La planificació de l'ús públic al parc	6
1.3	Marc conceptual de l'ús públic al parc.....	9

1. MARC CONCEPTUAL DE L'ÚS PÚBLIC

Segons EUROPARC-Espanya (2005b), l'ús públic es pot definir com el conjunt de programes, serveis, activitats i equipaments que, independentment de qui els gestioni, han de ser proveïts per l'administració de l'espai protegit amb la finalitat d'apropar els visitants als seus valors naturals i culturals, d'una manera ordenada i segura i que garanteixi la conservació, la comprensió i l'estimació d'aquests valors mitjançant la informació, l'educació i la interpretació del patrimoni.

Es tracta d'un concepte molt ampli que compleix diverses funcions que han de contribuir en la millora de la qualitat de l'espai protegit. Així, segons Gruber i Benayas (2002), les funcions bàsiques de l'ús públic són:

- **Funció recreativa:** qualsevol tipus d'activitat lliure o organitzada oferta al visitant amb la finalitat d'ocupar el seu temps de lleure a l'espai protegit o al seu entorn.
- **Funció d'informació i orientació:** qualsevol tipus d'intervenció destinada a satisfer les demandes i les necessitats del visitant relatives a requeriments bàsics, benestar, orientació i seguretat per al seu gaudi i donant-li a conèixer les possibilitats de participació que té com a usuari en els diferents programes i serveis públics prestats a l'espai. S'inclou aquí la senyalització necessària per dirigir i orientar el visitant dins de l'àrea protegida.
- **Funció divulgativa:** conjunt d'activitats destinades a la població general, com també a grups específics, amb l'objectiu de donar a conèixer els valors de l'espai.
- **Interpretació del patrimoni:** estratègia de comunicació *in situ* l'objectiu del qual és explicar als visitants les característiques dels recursos naturals i culturals de l'espai protegit, d'una manera atractiva, entretinguda i suggeridora, utilitzant diferents mitjans i tècniques, d'una manera lliure i voluntària per part del públic; per aconseguir un coneixement, estimació i respecte pels valors de l'àrea protegida.
- **Educació ambiental:** estratègia de comunicació basada en activitats educatives programades amb objectius didàctics concrets i dirigides a grups específics que pretenen el coneixement dels valors naturals i culturals de l'espai.
- **Extensió:** processos de comunicació per a la transferència d'informació i presa de consciència dirigits a les poblacions locals residents a l'espai o al seu entorn.
- **Seguretat:** activitats dirigides a garantir la seguretat dels visitants durant les activitats d'ús públic.

1.1 L'ús públic als espais naturals protegits

La protecció de determinats espais naturals mitjançant eines legislatives o administratives és bàsicament una idea *ciutadana*, que neix dels *visitants*, més que no pas dels *ocupants* dels territoris en qüestió. Així, la primera declaració d'un espai natural protegit (en endavant ENP) al món, fou promoguda per l'advocat Cornelius Hedges en quedar fascinat l'any 1872 durant una visita al que posteriorment fou el Yellowstone National Park. En el context de l'estat espanyol, passà quelcom similar quan les Corts Generals aprovaren, a proposta del Marqués de Villaviciosa, Pedro Pidal i Bernardo de Quirós, la *Ley de Creación de Parques Nacionales de 7 de desembre de 1916*. Dos anys després, el 1918, fou declarat el Parc natural de Covadonga, el primer de l'Estat. Aquest era també el cas dels primers excursionistes catalans que, a les darreries del segle XIX i a principis del XX, descobrien el patrimoni cultural i natural del país i demanaven la seva protecció. L'ENP més antic de Catalunya és el Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, declarat l'any 1955.

Com destaca Soler (2003), és d'aquesta manera com neix l'ús del paisatge per part dels visitants vinculat al lleure, la contemplació, el gaudi estètic, la creació artística o l'estudi, ja que tradicionalment, els habitants dels espais naturals havien concebut sempre el seu ús en termes de productivitat, fonamentalment primària, o de localització per als seus habitatges o per als seus desplaçaments.

A l'Estat espanyol, i principalment durant els darrers decennis del segle XX, les diferents administracions públiques han anat declarant de forma progressiva una àmplia xarxa d'espais naturals protegits, amb l'objectiu que esdevinguessin els instruments bàsics per a l'aplicació de les polítiques de conservació i protecció de la natura que la societat actual demanda. Així, segons dades d'EUROPARC-España (2008), l'Estat espanyol disposava l'any 2007 d'un total de 1.587 ENP que ocupaven una superfície terrestre de quasi 6,2 milions d'hectàrees (el 12% del territori). Pel que fa a Catalunya, i partint de les mateixes dades, la superfície terrestre total protegida és de 977.192 ha (el 30,6% del territori).

De manera paral·lela a la seva declaració, aquests ENP s'han anat convertint en centres d'interès amb grans atractius i valors patrimonials, naturals i culturals per ser visitats durant les vacances i períodes d'oci i temps lliure. Cada vegada més, els ENP s'han anat convertint en unes importants destinacions turístiques de les regions o comarques on se situen. S'estima que, durant l'any 2006, el conjunt de parcs de l'Estat va rebre entre 26 i 36 milions de visites (EUROPARC-España 2008), amb una tendència general a l'increment. A més, aquests visitants no només augmenten en nombre any rere any, sinó que també s'incrementa la seva exigència quant a la qualitat de l'entorn visitat i de les expectatives recreatives i turístiques de la seva visita.

L'ús públic dels espais protegits, com a conseqüència de la demanda de lleure a l'aire lliure, especialment important a les àrees més densament poblades i artificialitzades, és, doncs, un

fenomen creixent, que s'ha desenvolupat considerablement en paral·lel a una sèrie d'indicadors (nivell de formació de la població, increment de la sensibilitat per als temes mediambientals, generalització de la disponibilitat de temps lliure, augment del poder adquisitiu...), que cal considerar com a definitoris d'un progrés social i d'una millora de la qualitat de vida.

Per tot això, la gestió de l'ús públic ha esdevingut els darrers anys una de les tasques principals d'intervenció i una de les àrees fonamentals dins de l'organigrama de gestió dels espais naturals protegits. Per tal que aquesta gestió sigui eficaç, cal disposar de les corresponents eines de planificació, recollides en el corresponent Pla d'ús públic de l'espai protegit.

Existeix un marc internacional, europeu, estatal i autonòmic en relació a l'ús públic als espais naturals protegits (ENP) que cal tenir present i que s'exposa a continuació.

La Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN), en resposta a les recomanacions del *IV Congreso Mundial de Parques Nacionales y Áreas Protegidas*, celebrat l'any 1992 a Caracas, elaborà el llibre *Parques para la Vida: Plan de Acción para las Áreas Protegidas de Europa* (EUROPARC & UICN 1994), on es destaca que la recreació pública és un ús primari i desitjable a la majoria d'ENP, especialment els de les categories II i V de la UICN (corresponents a Parcs Nacionals i Parcs Naturals). Paral·lelament ofereix diferents recomanacions sobre gestió sostenible del turisme als ENP, entre les quals destaquen les següents:

- Els governs centrals i regionals haurien d'implicar als gestors dels ENP i a la indústria turística en l'elaboració i execució de plans per al turisme sostenible.
- Els governs centrals i regionals haurien de revisar i, si cal, millorar la legislació que regula el turisme en base a:
 - Atorgar poder als gestors dels ENP perquè controlin el desenvolupament del turisme.
 - Requerir que es restaurin les àrees degradades pel turisme, i que s'adoptin tècniques de gestió que assegurin l'ús sostenible en un futur.
- Els governs centrals i regionals haurien de promoure programes pioners en turisme sostenible mitjançant ajuts als agricultors i a les comunitats locals, amb l'objectiu d'establir petites empreses per al gaudi sostenible dels ENP i projectes demostratius d'enfocaments innovadors del turisme a petita escala.
- Elaborar una Carta de Turisme Sostenible per animar als operadors de turisme que treballin en ENP i als seus gestors al compliment dels Criteris Europeus de Qualitat per al Turisme Sostenible.

Entre les prioritats mundials contingudes a les recomanacions de l'*Agenda 21* adoptades a la *Cimera de la Terra a Rio de Janeiro* l'any 1992, es troba la *Carta Europea del Turisme*

Sostenible als Espais Protegits, desenvolupada per la Federació EUROPARC l'any 1999. És un programa de bones pràctiques relacionades amb el turisme sostenible en àrees protegides com a compromís contractual i voluntari entre els seus gestors i els empresaris turístics. En el seu redactat es reconeix el paper del turisme com a mitjà privilegiat de sensibilització del gran públic sobre el respecte al medi ambient, així com en el desenvolupament socioeconòmic local. També es destaca la necessitat que el turisme preservi el patrimoni sobre el qual basa la seva activitat, mitjançant l'aplicació del concepte de *desenvolupament sostenible*.

A la Declaració del Teide *Natura 2000: todos juntos por la naturaleza*, presentada l'any 2002 per iniciativa de la Comissió Europea i de la Presidència espanyola, es reconeix la importància d'aquesta xarxa d'espais naturals per garantir la conservació dels hàbitats i la vida silvestre d'Europa, així com a element essencial en la qualitat de vida i com a recurs d'oci, educació i coneixement científic. En base a aquest document, l'any 2004 la Federació EUROPARC aprovà la *Declaració de Catalunya*, entre els objectius de la qual es troba el de promoure els espais Natura 2000 com a espais que, si es gestionen d'una forma sostenible, ofereixen una biodiversitat significativa, oportunitats per al lleure, beneficis educatius i socials.

També l'any 2002, com a resultat de la *Cimera Mundial de l'Ecoturisme*, organitzada pel Programa de les Nacions Unides pel Medi Ambient (PNUMA) i l'Organització Mundial del Turisme (OMT) se signà la *Declaració del Quebec*, en la qual es defineix l'ecoturisme en base als següents principis:

- Contribueix activament a la conservació del patrimoni natural i cultural.
- Inclou les comunitats locals i indígenes en la seva planificació, desenvolupament i explotació, contribuint al seu benestar.
- Interpreta el patrimoni natural i cultural de la destinació dels visitants.
- Es presenta majoritàriament als viatgers independents, així com als circuits organitzats per a grups reduïts.

Conseqüentment, el *Plan de Acción para los Espacios Naturales Protegidos del Estado Español*, elaborat l'any 2002 per la Federació EUROPARC-España, és un document de referència que reflecteix una visió compartida sobre el paper d'aquests espais en la societat del segle XXI, proporcionant diagnòstic, recomanacions i propostes d'accions concretes per afrontar els desafiaments que planteja la seva planificació, gestió i conservació (EUROPARC-España 2002). Entre les principals actuacions proposades, en relació a l'ús públic es destaquen aquelles que tenen com a objectiu principal el de garantir el gaudi cultural, educatiu i recreatiu de la natura. Així, en el seu manual *Conceptos de uso público en los espacios naturales protegidos* (EUROPARC-España 2005b), elaborat a partir de

l'esmentat *Plan de Acción*, es fan una sèrie de recomanacions que es poden sintetitzar com segueix:

1. Les administracions gestores dels Espais Naturals han de disposar d'una unitat administrativa amb personal propi dedicada a la gestió de l'ús públic. Aquest personal hauria de rebre la formació específica adequada i dedicar com a mínim la meitat del seu temps a la gestió de l'ús públic.
2. Cal engegar progressivament processos participatius que involucrin la població local en la gestió dels equipaments i serveis i en l'administració general de l'ús públic, tal com es recull al Conveni d'Aarhus i a la *Directiva 2003/35/CE, d'establiment de mesures per a la participació del públic en l'elaboració de plans i programes relacionats amb el medi ambient*.
3. La *Carta Europea del Turisme Sostenible als Espais Protegits* és una oportunitat per posar d'acord als diferents agents involucrats en el turisme en espais naturals protegits, per la qual cosa es recomana l'adscripció dels diferents espais a l'esmentada carta i l'assignació dels recursos necessaris per posar-la en pràctica.
4. Molts espais naturals protegits per les seves característiques, els seus objectius de gestió i l'elevada afluència de visitants, requereixen l'elaboració del corresponent Pla d'ús públic, on es defineixin el model de gestió i els objectius, així com el seu seguiment i avaluació.
5. Desenvolupar programes d'investigació globals que analitzin les repercussions socioeconòmiques de l'ús públic en les poblacions locals, l'impacte ambiental sobre el territori i les repercussions dels programes d'educació ambiental. Cal dissenyar metodologies de seguiment mitjançant indicadors.
6. És convenient implantar sistemes de qualitat i de gestió ambiental dels equipaments i serveis.
7. Es destaca la importància de les xarxes de senders, en reconeixement com a equipaments que permeten un major gaudi del paisatge i el patrimoni i pel seu gran potencial educatiu.
8. Cal millorar l'accessibilitat dels equipaments a les persones amb discapacitat.
9. Cal un major equilibri entre els esforços dedicats a la dotació d'equipaments i als programes i serveis, com d'educació ambiental, visites guiades etc.
10. Cal regular el turisme rural i el turisme actiu als espais naturals protegits, així com definir criteris i condicions d'ecocertificació per a les empreses amb pràctiques adequades a la conservació.

1.2 La planificació de l'ús públic al parc

Des dels seus orígens com a espai natural protegit, i per tal d'assolir els objectius i finalitats del Pla especial (vegeu apartat A2.1.1) l'ús públic ha esdevingut un dels objectes principals de la gestió del Parc del Montnegre i el Corredor.

Tot i no disposar d'un instrument formal plurianual de planificació de l'ús públic, l'ens gestor del parc, en desenvolupament de del Pla especial, ha dut a terme al llarg dels anys un seguit d'actuacions que s'han concretat en la creació i el desenvolupament d'una xarxa d'equipaments i de serveis que configuren l'actual model d'ús públic del parc.

Tal com recullen Alzina i Riera (2001), en una primera etapa la creació d'equipaments a càrrec de l'ens gestor -la Diputació de Barcelona- es va caracteritzar per la ubicació d'aquells a les àrees centrals de l'àrea protegida. Fou el cas de la caseta de Can Bosc, de l'àrea d'acampada del Solell (rebuda de l'ICONA), de les àrees d'esplai del Corredor (a les feixes del Forn del Vidre) i d'Hortsavinyà i del Centre d'Informació del Santuari del Corredor. L'adquisició de finques -excepte el cas de Can Gol- i les compres o expropiacions en urbanitzacions il·legals, també han seguit sempre aquesta tendència. Majoritàriament, les finques que són propietat de la Diputació de Barcelona es troben situades a les àrees centrals. Les principals són la de Can Bosc, al Corredor, i les de Can Preses, Can Pica, Can Riera de Fuirosos i Can Plana (Sot del Salt), al Montnegre.

L'any 1997, amb la creació del Centre d'Informació de Tordera, s'inicia una línia d'actuacions encaminada a la creació d'equipaments perifèrics d'ús públic que ha perdurat fins a l'actualitat i que ha coexistit amb la creació de nous equipaments importants a l'interior del parc: el Centre d'Informació d'Hortsavinyà (1997) i l'allotjament rural de Can Pica (2000).

Pel que fa a la futura creació d'equipaments cal destacar el projecte de creació del que es planteja com l'equipament central del parc al Corredor: Can Bosc, amb el qual es preveu cobrir una de les mancances de l'àrea més visitada del parc, la inexistència d'una instal·lació potent, que faci les funcions de *casa del parc* amb una oferta de serveis pedagògics i museístics que pugui contribuir no solament a informar i orientar els visitants, sinó també a facilitar-los el coneixement i comprensió de l'entorn i a augmentar la seva responsabilitat i sensibilització envers les complexes relacions que s'estableixen entre l'home i el medi.

El model actual que es planteja en relació amb els equipaments públics, doncs, es fonamenta a grans trets en:

- Dos grans centres d'informació situats un a cada sector de parc: Can Bosc, al Corredor i Hortsavinyà¹ al Montnegre, que puguin actuar com centres de recepció i acollida dels visitants.
- El manteniment d'uns equipaments centrals en la zona de major afluència de visitants: àrea d'esplai del Corredor, campament juvenil El Solell del Corredor, Centre d'Informació del Santuari del Corredor i Escola de Natura del Corredor.
- La creació d'una oferta d'equipaments d'informació perifèrics situats als nuclis urbans dels municipis que formen part del parc, però fora dels seus límits².
- La localització dels centres de documentació en els dos vessants de la serralada, ubicats en les poblacions de major capitalitat i densitat de població, en centres que assumeixen d'altres funcions i amb bona accessibilitat en transport públic (Museu de Mataró i Rectoria Vella de Sant Celoni).

Fins al moment, les eines principals de que disposa el parc en les que basar la planificació de l'ús públic es concreten en:

- *L'Estudi dels usos socials i equipaments del Parc Natural del Montnegre i del Corredor* (Alzina i Riera 2001). Estudi encarregat pel parc i realitzat en el marc dels treballs inicials per a la revisió del Pla especial, en el qual es realitza una primera diagnosi de l'ús públic al parc i es plantegen propostes d'actuació per a la resolució de les problemàtiques detectades i per a la distribució i creació de nous equipaments i serveis per a l'ús públic.
- La definició preliminar d'una xarxa viària principal d'ús públic, per part de l'equip gestor del parc (que coincideix amb la xarxa principal de prevenció d'incendis que es defineix al *Pla director d'infraestructures de prevenció d'incendis del Montnegre i el Corredor* 2007).
- El *Projecte demostratiu d'ordenació dels recursos naturals de les finques Ca l'Arenas, Bell-lloc i Can Bosc al Parc del Montnegre i el Corredor* (ECAFIR 2007), en el qual s'estableix una zonificació i es realitza una proposta d'objectius i línies estratègiques, objectius operacionals i actuacions en l'àmbit de l'ús públic, entre d'altres.
- El *Pla Integral de protecció, ordenació paisatgística i de regulació dels usos del sector carener del Montnegre* (Gutiérrez 2007).
- La *Diagnosi dels valors naturals i antròpics de la vall de Ramió* (THALASSA 2007)

¹ L'oferta a Hortsavinyà es completa amb l'allotjament rural de Can Pica que també assumeix activitats de caràcter pedagògic i d'interpretació de l'entorn.

² S'hi inclou aquí el Centre d'Informació de Vallgorguina (i l'oficina del parc) que, tot i estar en una localització de centralitat geogràfica se situen fora dels límits del parc.

- El *Pla de gestió dels recursos hidrològics i d'altres recursos naturals a la vall d'Olzinelles* (Gutiérrez 2006)
- El *Pla de millora dels recursos naturals i d'ordenació de la vall de Fuirosos* (MINUARTIA 2008)

El Pla d'ús públic parteix d'aquests antecedents i es planteja com un pas important que permetrà disposar d'una diagnosi integrada de la situació actual de l'ús públic al parc i, en base a aquesta, formular el model futur desitjat d'ús públic i els objectius que es planteja, i establir els programes i actuacions necessàries a dur a terme, en base al model definit, per assolir els objectius plantejats.

1.3 Marc conceptual de l'ús públic al parc

L'antiguitat del Pla especial del parc, amb una escassa regulació pel que fa a les activitats d'ús públic, l'existència d'iniciatives recents d'ordenació de la xarxa viària i de les finques públiques del Corredor i del Montnegre, així com l'estudi dels usos socials, anteriorment citat, que fa una primera reflexió sobre la situació i una determinada proposta de futur pel que fa a la gestió de l'ús públic al parc –bàsicament a la creació de nous equipaments i itineraris-, són els elements bàsics de partida que configuren el marc actual de la planificació de l'ús públic al parc.

Tenint en compte aquests antecedents i el marc de referència exposat en els apartats precedents sobre l'ús públic als espais naturals i atenent a les característiques generals del Parc del Montnegre i el Corredor, es pot plantejar quines són les opcions que, conceptualment, hauran d'abordar-se per tal d'orientar adequadament els objectius i el model d'ús públic a plantejar per al futur.

Els principals aspectes generals a abordar se sintetitzen en els següents punts:

- L'oferta actual d'ús públic és suficient? Cal centrar-se en millorar i consolidar l'oferta actual? Cal plantejar un increment d'aquesta en quantitat i/o diversitat?
- La localització i tipologia de l'oferta d'ús públic i la distribució dels usuaris en el territori són adequades per satisfer els objectius de conservació i d'ús públic del parc?
- Quins conflictes es donen al parc entre conservació i ús públic i com es poden resoldre?
- Quin paper juga l'oferta d'ús públic en el desenvolupament socioeconòmic local i com pot potenciar-lo?
- Quines són les fórmules de coordinació, cooperació i concertació més adequades amb la resta d'administracions actuant i amb el sector privat en relació amb l'ús públic?
- La participació i la implicació de la població local és un aspecte fonamental per a l'èxit de la gestió de l'ús públic. Quins són els mecanismes més adequats per assolir-les?
- El marc organitzatiu i els recursos del parc són adequats i suficients per a la gestió de l'ús públic i per al seu seguiment i avaluació? Com es poden millorar?

Cercar les respostes a aquestes qüestions bàsiques és tasca del present Pla d'ús públic, en el qual es realitzarà una diagnosi de l'ús públic (Bloc B), la qual permetrà plantejar els

objectius de la planificació de l'ús públic (apartat B6) i plantejar el model futur de l'ús públic per al Parc del Montnegre i el Corredor i les actuacions per assolir-lo (Bloc C).

Tot i la necessitat d'abordar tots els aspectes anteriorment esmentats, s'identifiquen dos temes bàsics que preocupen especialment a l'equip gestor del parc i als que el Pla d'ús públic haurà de donar resposta. Aquests són:

- Com millorar la gestió dels equipaments d'ús públic per tal que assoleixin satisfactòriament la seva funció.
- Com ordenar i regular la circulació motoritzada al parc.